

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

LEGAL PRINCIPLES OF SOCIAL POLICY IMPLEMENTATION IN A PANDEMIC CONDITION

Лещенко О.В., к.ю.н.,

адвокат, керуючий партнер «Адвокатського об'єднання

«Лещенко, Дорошенко і партнери»

<https://orcid.org/0000-0003-3103-6383>

Актуальність теми вбачається, насамперед, у тому, що розвиток будь-якого суспільства неможливий без активізації діяльності людини, як основного суб'єкта такого прогресу, якій сприяють багато факторів, вирішальним серед яких була і залишається соціальна політика, ступінь її розвитку та ефективність реалізації. При цьому слід пам'ятати, що важливим ключовим принципом у реалізації соціальної політики виступає забезпечення соціальної справедливості. Розглядаючи соціальну політику як діяльність держави з управління розвитком соціальної сфери суспільства, спрямованою на задоволення інтересів і потреб населення, відмітимо, що саме вона виступає важливим елементом саме економічної стратегії державотворення, що цілком відповідає міжнародним стандартам.

До основних завдань соціальної політики незалежно від суті, характеру і особливостей суспільства належать підвищення добробуту, поліпшення умов праці і життя людей; забезпечення в усіх сферах суспільних відносин принципу соціальної справедливості; зближення класів, соціальних груп і прошарків суспільства; поліпшення національних відносин та ін.

Соціальна політика як складне і багатопланове явище регулює насамперед відносини, що виникають між членами суспільства в процесі задоволення ними найрізноманітніших потреб. Вона охоплює всі сфери життєдіяльності людини – працю, побут, культуру, відпочинок.

Відносини між суспільством і особою соціальна політика регулює головним чином через упорядкування відносин між суспільством і соціальними групами, важливим принципом якої було й залишається управління інтересами людей. Виокремлюючи основні напрямки здійснення соціальної політики, серед яких забезпечення економічної безпеки; захист працівників та відповідний рівень оплати праці; забезпечення людини від народження до старості нормальних умов для життя та розвитку; забезпечення ефективної захищеності населення (підвищення якості соціального захисту населення, охорони здоров'я, культури, забезпечення житлом, поліпшення демографічної ситуації); створення необхідних умов для функціонування сім'ї, зауважено, що кожний із цих напрямків зазнав негативного впливу, викликаного COVID-19, а тому потребує своєчасного державного втручання.

Ключові слова: соціальна політика, соціальні права, пандемія, обов'язкове соціальне страхування.

The relevance of the topic is seen, first of all, in the fact that the development of any society is impossible without the activation of human activity as the main subject of such progress, which is facilitated by many factors, decisive among which was and remains social policy, the degree its development and implementation efficiency. It should be remembered that an important key principle in the implementation of social policy is to ensure social justice. Considering social policy as a state activity to manage the development of the social sphere of society, aimed at meeting the interests and needs of the population, we note that it is an important element of the economic strategy of state formation, which fully meets international standards.

The main tasks of social policy, regardless of the nature, character and peculiarities of society include improving welfare, improving working and living conditions; ensuring the principle of social justice in all spheres of public relations; rapprochement of classes, social groups and strata of society; improvement of national relations, etc.

Social policy as a complex and multifaceted phenomenon regulates primarily the relations that arise between members of society in the process of meeting their diverse needs. It covers all areas of human life - work, life, culture, recreation.

The relationship between society and the individual is regulated by social policy mainly through the regulation of relations between society and social groups, an important principle of which has been and remains the management of people's interests. Highlighting the main areas of social policy, including economic security; protection of employees and the appropriate level of remuneration; providing a person from birth to old age with normal conditions for life and development; ensuring effective protection of the population (improving the quality of social protection, health, culture, housing, improving the demographic situation); creating the necessary conditions for the functioning of the family, it is noted that each of these areas has been negatively affected by COVID-19, and therefore requires timely government intervention.

Key words: social policy, social rights, pandemic, compulsory social insurance.

24.03. 2021р. Європейський комітет із соціальних прав опублікував офіційне звернення «Statement on COVID-19 and social rights» щодо впливу COVID-19 на соціальні права, яке містить у собі рекомендації для держав у нинішній час з огляду на ситуацію, що склалась у світі і вимагає впровадження змін у законодавство, реалізацію політики та розподілу ресурсів в найближчі роки. В основу «Statement on COVID-19 and social rights» лягла Європейська соціальна хартія 1989 р., яка була ратифікована Україною у 2006 р.

Багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців присвячені дослідженню соціальної політики в умовах пандемії COVID-19. Вагомий внесок у своїми публікаціями здійснили Д. Голосніченко, Ю. Чупріна, Н. Лук'янова та О. Зайцева, І. Кудрявцев, С. Сільченко та Д. Сербіна, Н. Буханан, Д. Асланер, Д. Бургес та інші.

Д. Голосніченко (2020) у своєму дослідженні «Соціальне забезпечення громадян в умовах коронавірусу» приходить до висновку, що одним із дієвих заходів у подоланні

економічної кризи, в частині покращення фінансового стану, могла б стати не тільки відміна штрафів та пені по кредитах, а й запровадження кредитних канікул, причому не тільки для малого та середнього бізнесу, а для звичайних споживачів також.

Н. Лук'янова та О. Зайцева здійснили ґрунтовний аналіз у сфері правових механізмів захисту трудових та соціальних прав працівників (2021). Трудові права стали також предметом дослідження і іншої наукової публікації Ю. Чупріної та ряду інших вчених, що висвітлили свої наукові результати у праці «Конституційні гарантії права на працю в умовах пандемії COVID-19» (2021). Ще одним важливим науковим здобутком для аналізу у контексті даної теми стала праця «Пандемія коронавірусу та зміни в трудове право в Україні та Європі» (2021), авторами якої є І. Кудрявцев, Л. Котова та О. Арсентієва. Дослідження дистанційної праці та висновки, які заслуговують уваги містяться у науковому здобутку С. Сільченка та Д.Сербіної. Позитивні наслідки впровадження дистан-

ційної праці висвітлили і зарубіжні науковці у своїх публікаціях: Н. Буханан (2021), Д. Асланер (2021), Д. Бургес (2021).

Вибір методів дослідження у науковій статті зумовлений поставленою метою, специфікою об'єкта, предмета та задач дослідження. Системний підхід до їх застосування дозволив здійснити комплексне дослідження засад соціальної політики в умовах пандемії, встановити рівень підготовки держави до сучасних викликів, визначити недоліки правового регулювання.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання соціальних явищ. У процесі дослідження використовувалися також загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: логіко-семантичний та формально-логічний методи застосовувалися при упорядкуванні існуючого понятійного апарату щодо дефініції «електронна публічна послуга». Спеціально-юридичний метод дав змогу охарактеризувати Соціальну політику держави в умовах пандемії COVID-19 як правове явище. Історико-правовий метод допоміг при вивченні вітчизняного законодавства та його розвитку.

Щоб впоратися з пандемією COVID-19 та одужати від неї, необхідні інвестиції в соціальні права. Держави-учасниці Європейської соціальної хартії повинні вжити всіх необхідних заходів, у тому числі шляхом перерозподілу ресурсів, для боротьби з вірусом та забезпечення прав свого населення, у тому числі найбільш соціально вразливих груп. У разі необхідності це вимагатиме від держав-учасниць вжити позитивних заходів для забезпечення рівного користування правами [1]. Підкреслюється, що успіх зусиль з подолання поточної кризи найбільше залежить від залучення соціальних партнерів та громадянського суспільства до планування, реалізації та оцінки цих зусиль.

Основними напрямками здійснення соціальної політики є:

- забезпечення економічної безпеки;
- захист працівників та відповідний рівень оплати праці;
- забезпечення людині від народження до старості нормальних умов для життя та розвитку;
- забезпечення ефективної захищеності населення: підвищення якості соціального захисту; населення, охорони здоров'я, культури, забезпечення житлом, поліпшення демографічної ситуації;
- створення необхідних умов для функціонування сім'ї.

Кожний із цих напрямків зазнав негативного впливу, викликаного COVID-19, а тому потребує своєчасного державного втручання.

Усі заходи, спрямовані на забезпечення мінімального рівня соціального захисту, передусім спрямовані на отримання достатнього доходу, наприклад у разі хвороби, безробіття чи старості. Окрім економічної мети забезпечення доходів, державна соціальна політика спрямована на підтримку соціальної рівності у суспільстві.

З економічної точки зору діяльність держави в галузі соціальної політики можна розділити на надання обов'язкового соціального страхування, яке включає охорону здоров'я, пенсію, страхування від безробіття, довгостроковий догляд та страхування від нещасних випадків, а також заходи державного перерозподілу у разі особливого тягаря, наприклад, шляхом виплати допомоги на дитину, батьків та житла, допомогу по безробіттю.

В Україні 04.12.2020 р. було прийнято Закон України «Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», який спрямований на підтримку у 2020-2021 роках застрахованих осіб та надання допо-

моги суб'єктам господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 [2]. Даним законом були визначені три форми реалізації соціальної підтримки:

- одноразова матеріальна допомога застрахованим особам;
- одноразова матеріальна допомога суб'єктам господарювання;
- одноразова компенсація суб'єктам господарювання.

Усі форми реалізації соціальної підтримки передбачають одноразову виплату держави. Варто зазначити, що 09.04.2021р. Законом України «Про надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» була зупинена дія попереднього Закону України в частині надання соціальної підтримки у формі одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, тобто першої із вказаних вище форм реалізації соціальної підтримки. Натомість, була запроваджена допомога застрахованим особам – виплата з Державного бюджету України та з місцевих бюджетів у зв'язку із втратою частини заробітної плати найманими працівниками суб'єктів господарювання, робота яких тимчасово зупинена внаслідок запровадження у 2021 році обмежувальних протиепідемічних заходів та у зв'язку із втратою частини доходу фізичними особами – підприємцями, економічна діяльність яких тимчасово зупинена внаслідок запровадження додаткових обмежувальних протиепідемічних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) [3]. Відповідно, встановлений розмір такої допомоги за рахунок коштів Державного бюджету України складає вісім тисяч гривень, а за рахунок коштів місцевого бюджету – у розмірі, визначеному рішенням органу місцевого самоврядування. Станом на 07 червня 2021 року Пенсійним фондом України профінансовано 2 719,5 млн грн. [4]. Для забезпечення таких виплат у 2021 році Міністерству соціальної політики було спрямовано кошти у розмірі 1400000 тис. гривень зі спеціального фонду державного бюджету України [5].

Застрахована особа, яка відповідає вимогам, встановленим вищевказаним Законом України має право звернутися із заявою про надання допомоги протягом 30 днів із дня запровадження на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці додаткових обмежувальних протиепідемічних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби.

Саме тут варто відзначити значний прогрес у цифровізації державних послуг, який спровокувала пандемія COVID-19, оскільки заповнення та подання відповідної заяви можливе лише у електронній формі з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг. В останні роки новітні технології спричинили величезну хвилю змін у діяльності багатьох сфер суспільного життя у всьому світі [6]. Загалом, криза, пов'язана з пандемією COVID-19 спричинила і позитивні наслідки у сфері цифровізації для усіх країн. Оскільки заходи, покликані стримати поширення пандемії, змусили уряди та підприємства перенаправити значний обсяг своєї діяльності та послуг в онлайн режим. Уряди почали використовувати цифрові технології для підвищення якості та доступності послуг, оптимізації адміністративних процедур та підвищення ефективності реалізації програм соціального захисту. Підприємства також дедалі активніше реалізують заходи, спрямовані на безперебійне продовження своєї діяльності шляхом вивчення моделей ведення бізнесу онлайн та покращення можливостей віддаленої роботи своїх співробітників.

Другою формою реалізації соціальної підтримки є одноразова матеріальна допомога суб'єктам господарювання – одноразова виплата держави суб'єктам господарювання задля збереження робочих місць з метою виплати найманим працівникам суб'єкта господарювання одноразової матеріальної допомоги в період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби.

На відміну від попередньої форми реалізації соціальної підтримки, розмір виплати одноразової матеріальної допомоги суб'єктам господарювання не є фіксованим і визначається пропорційно скороченому робочому часу працівника. Максимальна сума такої допомоги не може перевищувати 8 тис. гривень на одного працівника. Наглядові повноваження у цій сфері виконує центр зайнятості, який контролює цільове використання коштів, що перераховуються суб'єкту господарювання для виплати найманим працівникам одноразової матеріальної допомоги, шляхом проведення відповідної перевірки протягом 180 календарних днів після виплати такої допомоги суб'єкту господарювання [7].

Надзвичайні заходи урядів, включаючи закриття робочих місць, нерідко запроваджувалися за порадою органів охорони здоров'я. Повторне відкриття робочих місць є справою непростого і має здійснюватись з урахуванням не тільки загальних рекомендацій органів охорони здоров'я, а й стандартів та процедур охорони праці. Це важлива умова, однак у рекомендаціях органів громадської охорони здоров'я багатьох країн цим стандартам не приділено достатньої уваги [8].

Третьою формою реалізації соціальної підтримки є одноразова компенсація суб'єктам господарювання – одноразова виплата держави суб'єктам господарювання, які є юридичними особами, з метою відшкодування витрат, понесених на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [2]. Таким чином суб'єкти господарювання мають право на отримання одноразової компенсації, у разі якщо на 31 жовтня 2020 року їх основний вид економічної діяльності відноситься до Переліку видів економічної діяльності, затвердженого законодавством України. Сума одноразової компенсації суб'єкту господарювання розраховується як середнє значення сплачених суб'єктом господарювання сум єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за десять місяців. Перелік видів економічної діяльності встановлюється постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», серед них: роздрібна торгівля текстильними товарами, побутовими електротоварами, книгами, спортивним інвентарем, іграми та іграшками, одягом, взуттям і шкіряними виробами, годинниками та ювелірними виробами, демонстрація кінофільмів, театральна та концертна діяльність тощо [9].

Іншою соціальною виплатою, сума якої збільшилась в умовах карантину стала допомога з безробіття. На період карантину Фонд загальнообов'язкового державного соці-

ального страхування України на випадок безробіття збільшив мінімальний розмір допомоги з безробіття із 650 до 1000 гривень.

Вирішення проблеми безробіття наразі є одним із основних викликів у діяльності уряду. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток ситуації на українському ринку праці призводить до безпосереднього та опосередкованого зменшення залучення робочої сили до економічної діяльності. Така ситуація є наслідком тимчасової заборони багатьох видів економічної діяльності або її обмеження в Україні. Крім того, відбулась різка зміна попиту на різні товари і послуги вітчизняних та зарубіжних підприємств.

Не секрет, що багато власників підприємств, установ та організацій під час пандемії втратили значні доходи, а працівники – не лише доходи, а й роботу. Тому необхідно проаналізувати нормативну базу інституту звільнення з ініціативи роботодавця [10]. Одними із наслідків поширення COVID-19 стали значні зміни на ринку праці. У той час як значна увагу приділяється регулюванню трудових відносин, розробляється ряд механізмів, спрямованих на вирішення конфліктів між працівниками та роботодавцями, на захист їхніх законних прав, адже кожен працівник повинен бути впевнений, що ризики, пов'язані з його роботою зведено до мінімуму [11].

Одним із способів вирішення таких ризиків є законодавче впровадження можливості працівникам здійснювати свої робочі обов'язки у дистанційному режимі. Так, ми ще не знаємо як саме COVID-19 змінить наш світ у довгостроковій перспективі, але вже сьогодні зрозуміло одне: соціальне дистанціювання та соціальна ізоляція необхідні, щоб уповільнити поширення вірусу. Особливої актуальності це питання набуло з початком розповсюдження епідемії.

Висновки. Можна стверджувати про виникнення нового виду правових відносин, які відрізняються своєю реалізацією від звичайних. Такі відносини все ж ще є винятком. Частково, це через нестачу надійного досвіду, а частково – через відсутність правового регулювання, що викликає низку правових проблем.

На сьогодні, основоположним документом у сфері правового регулювання дистанційної роботи є Конвенція Міжнародної організації праці про надомну працю 20.06.1996 р. № 177. Варто уточнити, що Україна і досі її не ратифікувала. Ст. 3 цієї Конвенції встановлює, що кожний член Організації, що ратифікував цю Конвенцію, визнає, провадить і періодично переглядає національну політику в галузі надомної праці, спрямовану на поліпшення становища надомників, консультуючись при цьому з найбільш представницькими організаціями роботодавців і працівників, а також з організаціями, які займаються проблемами надомників, і з організаціями роботодавців, які надають роботу надомникам, де такі організації є [12].

Сам термін «надомна праця» визначається Конвенцією як робота яку надомник виконує за трьох умов: робота виконується за місцем свого проживання, або в інших приміщеннях, що не відносяться до виробничих приміщень роботодавця; виконання роботи здійснюється за винагороду; метою виконання роботи є виробництво товарів або послуг, відповідно до вказівок роботодавця і не залежить від того, хто надає обладнання, матеріали чи інші ресурси, що використовуються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Statement on COVID-19 and social rights. <https://rm.coe.int/statement-of-the-ecsr-on-covid-19-and-social-rights/1680a230ca>
2. Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Закон України від 4 грудня 2020 року № 1071-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-20#Text>
3. Про надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Закон України від 30 березня 2021 року № 1358-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1358-20#n60>
4. Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/2140829-pensijnij-fond-ukrayiny-prodovzhuye-finansuvannya-dopomogy-zastrahovanim-osobam-v-rozmiri-8-000-gryven-6/>

5. Про додаткові заходи соціальної підтримки застрахованих осіб на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Постанова Кабінету Міністрів від 7 квітня 2021 р. № 328. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2021-%D0%BF#Text>

6. Режим доступу: <https://fkd.ubs.edu.ua/index.php/fkd/article/view/3207>

7. Деякі питання реалізації статті 3 Закону України «Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». Постанова Кабінету Міністрів від 9 грудня 2020 р. № 1231. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1231-2020-%D0%BF#Text>

8. Пандемія коронавірусу: правові механізми захисту трудових та соціальних прав працівників. Наталія Лук'янова, Оксана Зайцева. Режим доступу: http://rv.dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/lhsi_pandemya_koronavrusu.pdf

9. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Постанова Кабінету Міністрів від 9 грудня 2020 р. № 1236. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text>

10. Constitutional guarantees of the right to work due to the COVID-19 pandemic. Volume 10. Issue 41. May, 2021. P. 199-210. <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1641/1717>

11. Covid pandemic and amendments to Employment law in Ukraine and Europe. Volume 10. Issue 39. P. 178-185. March, 2021. <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1584/1602>

12. Конвенція про надомну працю. № 177. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327#Text